

ALİAĞA KÜRÇAYLI'NIN “İLAHİ KOMEDYA” ÇEVİRİSİ

Şelale MAHMUDOVA*

Bu makalede Aliğa Kürçaylı'nın, klasik, ortaçağ, Rönesans dönemleri Avrupa şiirinin de dâhil olduğu dünya literatürüne bakışı üzerinde durulmaktadır. Aynı zamanda Kürçaylı tarafından Rusçadan çevrilen İtalya rönesansının en önemli temsilcisi Fransisco Petrarca'nın iki lirik sonesinin karşılaştırmalı analizi yapılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Aliğa Kürçaylı, Klasik Avrupa Şiiri, Dante, İlahi Komedy, İtalyan Rönesansı, Fransisco Petrarca.

Translation Of Divine Comedy By Aliğa Kürçaylı

In the article is spoken about Aliğa Kürçaylı's attitude to the world literature, including the European poetry of classical, middle ages and the Renaissance periods. Also is given a comparative analysis of translations from Russian by Kürçaylı of two lyric sonnets of Fransisco Petrarca, the brilliant representative of Italian Renaissance.

Key words: Aliğa Kürçaylı, Classic European Poetry, Dante, Divine Comedy, Italian Renaissance, Fransisco Petrarca.

Şair Aliğa Kürçaylı'nın 60'lı ve 70'li yılların Azerbaycan edebiyatında kendine özgü bir yeri ve mevkii vardır. Özellikle bu yıllarda sanatının doruğuna ulaşmış, binlerce okurun büyük rağbetini kazanmıştır.

Aliğa Kürçaylı, 1928 yılında Azerbaycan'ın Salyan bölgesinin Kürqaraqaşlı köyünde doğmuştur. Orta öğrenimini köyde yaptıktan sonra, bölge yol idaresinde çalışmaya başlamıştır. 1947-1948 yıllarında Salyan radyosunda redaktör olarak çalışmıştır. “Arifin Bahçesi” adlı ilk kitabı 1953 yılında yayınlanmıştır. Yüksek tahsilini Azerbaycan Devlet Üniversitesi'nde yapmış (1951-1954), tahsilini Moskova'da yüksek edebiyat kursunda devam ettirmiştir. Uzun yıllar gazete ve dergi redaksiyonlarında, yayıncılığın çeşitli dallarında çalışmış, 1978 yılından ömrünün sonuna kadar da “Yazıcı” yayıncılıkta baş redaktörlük yapmıştır¹.

* Pakü Devlet Üniversitesi Öğretim Görevlisi, mmatlab@rambler.ru

¹ http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Tempdosyalar/109865_cliaqakurçayli.pdf

“Turnalar Güneye Uçuyor”, “Yollarda Ara Eteni”, “Dünya Avucumdadır”, “Hayatın Dönemeçleri”, “Birlik”, “Ülker” ve “Seçilmiş Eserleri” kitaplarında toplanan şiir ve destanlarda vatanın, tabiatın, Türk milli değerlerinin terennümü önemli yer tutar. Bu yapıtların tek kahramanı; şairin kendisidir, zengin iç dünyasıdır, hudutsuz fikir ve duygu alemidir. 1956 yılında kaleme alınan “İmtihan” ve “Ana” yapıtlarında büyük vatan muharebesinde (II. Dünya Savaşı) cephede çarpışan Azerbaycanlı askerlerin kahramanlıkları ve toprak sevgisi çok samimi bir şekilde anlatılmaktadır².

Epik şiirin örnekleri olan “Zamanın Hükümü”, “Nargin’den Esen Rüzgâr”, “Turnalar Güneye Uçuyor”, “Güneyden Mektuplar”, “Sen Kimsin?”, “Taş Hisar”, “Sonbahar Günleri” vb. yapıtlarında hayat, manevi-ahlaki değerlere vurgu yapılmaktadır.

“Taşlar” silsilesinde “insan-tabiat” uyumu, lirik ve epik pasajlarla okuyucunun dikkatine sunulmaktadır. Öyle ki bu uyumdan ve birlikten hareket ederek şair, son kitabına “Birlik” adını vermiştir. Azerbaycan edebiyatının en güçlü temsilcilerinden olan Kürçaylı, “Azerbaycan edebiyatçılarının büyük çoğunluğu gibi kendi sanat eserlerini kendi dilinde vermeye özen göstermiş”³ bir sanatçı olmuştur.

“Sıradan Adam”, “Çocukluk”, “Kalbim İnsan İstiyor”, “İnsan Hasreti”, “Turnalar Güneye Uçuyor” yapıtlarında da aynı düşüncelerini yüksek sanat yeteneği ile bariz bir biçimde ortaya koymaktadır. İnsanın geleceği, güzelliğin bahtı, tarih ve tabiatla bütünlük, insan ve onun emelleri. Aliğa Kürçaylı’nın “Boşanalım Evleniriz”, “Ninemnin Şahlık Kuşu” gibi yapıtları Bakü’de Musikili Komedy Tiyatrosu’nda başarıyla sahnelenmiştir.

Yapıtları Soyyetler Birliği ve birçok yabancı ülkelerde ilgiyle karşılanan Kürçaylı, aynı zamanda da iyi bir mütercimdir. Nazım Hikmet ve Dante başta olmak üzere birçok yazarın yapıtlarını Azerbaycan Türkçesi’ne çevirmiştir. Kürçaylı’nın 1978 yılında yazdığı “Birlik” yapıtı, 1980 yılında şairin ölümünden hemen sonra Sovyetler Birliği Devlet Mükâfatı ödülüyle onurlandırılmıştır⁴.

Bu makalede onun kapsamlı ve verimli çalışmaları arasında müstesna bir yer tutan dahi İtalyan şairi Dante’nin “İlahi Komedy” yapıtının Azerbaycan Türkçesi’ne tercümesi üzerinde durulacaktır.

Dante Hayatı ve Eserleri

Rönesans’ın ilk önemli temsilcilerinden biri Dante’dir. Yazı dilini halkın diliyle oluşturmuş olan Dante, İtalyan edebiyatının kurucusu sayılır⁵. İlahi Komedy, adlı manzum destanı Hıristiyanlık öğretisinin ve dünya edebiyatının başyapıtlarındandır⁶.

Floransa’da, Mayıs 1265’de doğan İtalyan yazar Dante Alighieri, 26 Mart 1266’da Durante adıyla vaftiz edilmiştir. Dante Alighieri’nin hayatı ile ilgili bilgilerin büyük bir bölümü onun ortaya koyduğu yapıtlardan çıkartılmaktadır. Floransa’lı bir burjuva ailesinin oğlu olarak dünyaya geldi. Ablası ve biri kız öbürü erkek iki üvey kardeşi ile birlikte büyümüştür.

Beatrice’nin ölümü Dante’nin hayatında olduğu kadar şiirinde de yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Klasik yazarların yapıtlarını okuduğu, dinsel ve felsefi tartışmalara katıldığı bu dönemde Dante’nin olgunluk dönemi başyapıtlarının temaları, üslup ve ölçü özellikleri belirlemeye başlamıştır. Aşk dışında felsefe ve öğreti temala-

² http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Tempdosyalar/109865__eliaqakurcaayli.pdf

³ Tahir Kutsi Makal, “Azerbaycan Türk Şairleri Türk Diline Sahip Çıkıyorlar” *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı 6, s. 223-228.

⁴ http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Tempdosyalar/109865__eliaqakurcaayli.pdf

⁵ http://www.turkceciiler.com/italyan_edebiyati.html

⁶ Dante Alighieri, *Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi*, Ana Yayıncılık, İstanbul 1994, Cilt 9, s. 288-290.

rının işlendiği şiirler yazmıştır. Aşkına karşılık vermeyen Pietra adlı bir kadın için 1296'da yazdığı dört rime petrose (duygulu şiir) ise hem ölçü, hem de üslup bakımından şairin olgunluk dönemini yansıtmıştır. Provans trubaduru Arnaut Daniel örnek alınarak yazılan bu şiirler İlahi Komedyadaki üslubunda habercisi kabul edilmektedir⁷.

Avrupa, 13. yüzyılın ortalarında Ortaçağın karanlığından kurtulup yeni bir dönemin ışığına kavuşmaya çabalarken, Floransa şehrinde dünyaya gelmiştir. Bu adam gençlik yıllarını cephede siyasal inançlar uğruna savaşarak geçirmiş, daha sonraki yıllarda ise loncası için mücadele etmiştir. Karşılık olarak aşağılamalara maruz kalmış ve yıllarca sürgün edilmiştir. Fakat bu sürgün yıllarında dünyanın tanıklık ettiği en soylu şiirlerini yazmıştır. Yeni bir dil yaratan bu epik şair, dünyayı bilgeliğin ışığıyla aydınlatarak, edebiyata "İlahi Komedyayı" kazandırmıştır. Yeni Hayat ve İlahi Komedyada ölümsüzleştireceği Beatrice'yi 1274'de ilk kez görmüştür. Asıl adı Bice di Folco Portinari olan Beatrice, daha sonra Simone de Bardi'yle evlenmiş ve 1290 yılında ölmüştür. Beatrice'nin erken ölümü, Dante için bir yıkım oldu. Sevgilisinin ölümüne yakınmalarını "Şölen" adlı yapıtında dile getirir⁸.

Dante, 1283'de, babasının ölümünden bir yıl sonra, Floransa'nın önde gelen aşk şairlerinden biri olarak üne kavuşmuş ve şair Guido Cavalcanti'yle yazışmaya başlamıştır. Küçük yaştan itibaren aşk şiirleri yazan Dante'nin yaşadığı dönemde, Ortaçağ karanlığını aydınlatan Rönesans kültürü, Avrupa'da ağır adımlarla ilerlemekteydi. Bir bakıma Dante "gün doğuşunun ilk ışıkları" sayılır.

Çocuk yaştaki dilbilgisi ve retorik çalışmalarıyla Latin yazarları tanıma fırsatını bulan Dante, değişik edebi akımların boy attığı Floransa kültür çevresinin etkisiyle ilk gençlik döneminde şiir yazmaya başlamıştır. Örnek aldığı Guido Cavalcanti'nin etkisiyle balad türüne yeni bir boyut, dramatik bir biçim kazandırmıştır. Ona esin veren Beatrice için şiirler yazmış bu şiirlerde geleneksel tarz aşk şiiri modelini geride bırakmış ve kendi üslubunu yaratmıştır. Beatrice'nin güzelliğini tanrısal bir belirtti, metafizik bilginin aracı olarak gördüğü bu şiirlerde mistik bir kıyaslamaya yönelmiştir. Yazılarının birçoğunun konusu olan aşkı, dokuz yaşında, kendisinden birkaç ay küçük ve soylu bir ailenin kızı Beatrice'yi görmesiyle doğdu. Şair ölümsüz yapıtı İlahi Komedyayı (Divina Commedia) daha önce de belirttiği üzere ilk görüşte âşık olduğu ve ömrü boyunca sevdiği Beatrice için yazmıştır⁹. Hayatı boyunca tek aşkı olduğunu söyleyeceği ve hiç unutamayacağı Beatrice'yi tekrar dokuz yıl sonra gördü. O anı şu sözleriyle anlatır; "Yanımdan geçerken, gözlerini çekildiğim köşeye doğru çevirdi ve beni nezaketle selamladı. O anda bütün kutsallıkların doruğuna eriştim."

Gemma Donati ile 1285 yılında evlenmiş, iki yıl sonra Pietro adında bir çocuk sahibi olmuştur. Floransalı Guelfoların safında, 1289 yılında Campaldino Savaşı'nda, Ghibellinoların şehri Arezzo'ya karşı savaşan Dante, savaştan üç yıl sonra, Vita nuova (Yeni Hayat) adlı yapıtını yazmıştır. Yeni Hayat, Dante'nin 31 şiirini, bu şiirlerin hangi vesilelerle yazıldığına ilişkin açıklamalarını ve şiirlerin yapısal çözümlenmelerini içeren bir düzyazı-şiir çalışmasıdır. Bu yapıt, şairin günlük hatıralarını, şiirlerini ve şiirlerinin oldukça iskolatik açıdan incelenmesini kapsayan, garip bir bileşimdir. Ayrıca bu yapıt Beatrice'ye duyduğu ilk gençlik aşkını anlattığı bir tür

⁷ Dante Alighieri, *Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi*. Ana Yayıncılık, İstanbul 1994. Cilt 9, s. 288-290.

⁸ <http://www.biyografi.info/kisi/dante-alighieri>

⁹ Murat Zorer. "Dante Alighieri". <http://www.yazarport.com/read.aspx?yazino=2835&baslik=dante-alighieri>

“anı kitabı” niteliği taşımaktadır¹⁰. Yoğun felsefe çalışmalarına başlayan şair, felsefi konularda şiirler yazmayı da sürdürmüştür.

Hekim ve Eczacılar Loncası'na 1295 yılında üye olmuş ve Floransa'nın siyasi hayatına katılmıştır. Bu tarihten sonra çeşitli meclislerde görev alan Dante, bu beş yıllık süreç sonucunda altı lonca başkanından biri sıfatıyla Floransa'nın yönetimine seçilmiştir. 1295'de Beyazlar ve Siyahlar olarak ikiye bölünen Guelfolar yüzünden, Floransa'da siyasal uzlaşmayı sağlamak amacıyla, Papa'ya gönderilen üç kişilik kurulun üyesi olarak şehirden uzaklaştırıldığında, önderleri bir süre önce sürgüne gönderilmiş olan Siyah Guelfo grubu iktidarı ele geçirmiştir. 27 Ocak 1302'de para cezasına çarptırılan ve kamu görevinden men edilen yazar, düzmece bir yolsuzlukla suçlanmış ve Toscana bölgesine girmesi yasaklanmıştır. 10 Mart'ta ceza onaylanmış ve yakalanması halinde yakılarak idam edilmesi kararlaştırılmıştır. 2 yıl sonra, mücadelesini tek başına sürdürmeye karar veren Dante, Beyaz Guelfo grubundan sürgün arkadaşlarıyla bağlarını koparmış ve sonraki yıllarda bütün İtalya'yı kapsayan gezilere çıkmıştır.

De vulgari eloquentia (Halk dilinde Belagat) ile Convivio (Şölen) adlı yapıtlarını, 1304-1308 yılları arasında yazmıştır. Bu yapıtlardan ilki, dil ve şiir üzerine görüşlerini; ikincisi ise felsefe üzerine düşüncelerini ve felsefi bir bakış açısıyla şiirlerine ilişkin yorumlarını içermektedir. Dört kitaptan oluşan ve felsefi, siyasi ve ahlaki konuları içeren Convivio adlı yapıtının ikinci kitabı da astronomi ile ilgilidir. İki yapıt da tamamlanmamıştır. Bu yapıtlarının hemen ardından 1308'de Divina Commedia'yı (İlahi Komedy) yazmaya başladı ve ölümünden kısa bir süre öncesine kadar bu yapıt üzerinde çalıştı. Özgün adı Comedia (Komedy) olan bu yapıta ilahi nitelemesi sonradan, Rönesans döneminde eklenmiştir. İtalyanca yazılan İlahi Komedy, karşılıksız aşkı Beatrice için yazılan bu destan hem aşkı ve insanı, hem geçmişi, hem kendi güncelliğini anlatıyor, geleceğe uzanan bir sentez oluşturuyordu. Aynı zamanda İlahi Komedy ile Convivio'da astronomi ve kozmolojiye ilişkin görüşlere de rastlanmaktadır. İlahi Komedy, Dante'nin Cehennem, Araf ve Cennet'e yaptığı hayali bir seyahatin öyküsüdür¹¹. İlahi Komedy'dan sonra 1314'de Monarchia'yı (Monarşi) yazan Dante, yönetim biçimini konu aldığı bu yapıtında, papalık-imparatorluk şeklindeki iktidar parçalanmasına karşı tek bir hükümdarın egemenliğini savundu. 1315 Haziran ayında Floransalı sürgünlere suçlarını kabul etmeleri halinde affedilecekleri bildirildi; fakat bu öneriyi kabul etmeyen Dante'nin sürgün cezası yeniden onaylandı ve çocukları da ceza kapsamına alındı.

Dante, ölümünden sonra da rahat bırakılmamış, “De Monarchiaé (Monarşi)” adlı yapıtı din adamlarının öfkesini üzerine çekmişti. Ulusların birleşmesi fikrinin ilk ortaya atıldığı De Monarchia'da, en iyi devletin uluslararası bir başkan tarafından yönetilen bir hükümet olduğunu ve evrensel bir Papanın da dinin başı olması gerektiğini ortaya koyar. Bu kitap Kilisenin ileri gelenleri tarafından iyi karşılanmadı; çünkü sözü edilen başkan, dünya işlerini kiliseden bağımsız olarak yönetecek, ancak gerek duyulursa papaya başvurulacaktı. Bu yüzden Dante'nin De Monarchia'sı yasak kitaplar listesine girdi ve Kardinal de Polget'in emri ile kitabın tüm kopyaları halkın önünde yakıldı.

Siyasal alanda başarı gösteremeyen şair, Lombardy, Tuscany ve Romagna şehir devletlerini gezdi. Paris'e hatta Oxford'a kadar uzanarak değişik kişilerin koruyuculuğuna girdi. İlk sığındığı kişi Verona Lordu oldu ve oğlu Can Grande della Scala'ya 'Cennet'i ithaf etti. Daha sonra Venedik Dükası yanında elçilikle görevlendirilen

¹⁰ Dante Alighieri, *Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi*, Ana Yayıncılık, İstanbul 1994, Cilt 9, s. 288-290.

¹¹ Murat Zorer, “Dante Alighieri”, <http://www.yazarport.com/read.aspx?yazino=2835&baslik=dante-alighieri>

Dante bu görevde de başarılı olamayınca tekrar Ravenna'ya döndü. Ölümüne kadar bu şehirde yaşadı. Quaestio de aqua et terra (Su ve Toprak Sorunu) ile Egloge (Eklogalar) adlı yapıtlarını yazdıktan bir sene sonra ve 1321 yılında da gözlerini hayata kapadı. St. Francis Kilisesi'ne gömüldü. Gösterişli olmaktan uzak küçük mezarı sonradan Franciscan papazlarının değerli ve kutsal kalıntılarından biri sayıldı.

Ateşli ve ölçülü yaratılışı, yaratıcı hayal gücü, derin gerçekçiliği, din duygusu ile yurttaşlık ve siyasi duyguları arasındaki denge ve kırılmaz gururuyla Dante bütün çağların en eksiksiz, en evrensel kişilerinden biridir.

İlahi Komedyası

Yapıtı ne zaman başladığını; ne zaman bitirdiğini kestirmek güçtür¹². Muhtemelen 1307'ye doğru yazılmaya başlandı ve 1321'de bitirildi. Tezhipli el yazmaları halinde birçok defa çoğaltıldı. 1472'den itibaren basılmağa başlandı, hemen hemen bütün dünya dillerine çevrildi. Adı önce *Commedia* (Komedyası) idi. *Divina* (İlahi) sıfatı 1555'de yapılan Venedik baskısında eklendi¹³. Sürgün hayatı; işsizlik, ilgi duyduğu siyasi çabalardan uzaklaşma, şairin kendini incelemesine, dünyaya tasvirici ve tenkitçi gözle bakmasına yol açtı. Yapıtı, acı gerçekten kaçmak, kendi düşmanlarından öç almak, yalnız kendi hayatını değil, içinde yaşadığı devri de şiire dönüştürmek için vesile oldu¹⁴.

Biçim bakımından bu yapıt, bir giriş ve her biri otuz üçer şarkılık üç bölüme (Cehennem, A'raf, Cennet) dağılan yüz şarkıdan kurulmuştur. Her şarkıda terza rima biçiminde sıralanmış 130 ila 140 kadar mısra vardır. Teslis'in sembolü olan üç sayısı, *Vita Nuova*'da (Yeni Hayat) olduğu gibi burada da mistik bir değer taşır. Şiirin içeriği o çağ edebiyatında çok rastlanan bir temadır: öbür dünyanın tasviri. Dante'ye göre bu hayal ona 1300 yılının kutsal haftasında görünmüştü. Sevgilisi Beatrice'nin gönderdiği Vergilius'un rehberliğinde, şair sıra ile cehennemden dokuz katını gezer ve A'raf dağına yamaçlarına tırmanır. A'raf'a varınca Beatrice tarafından Cennet'e doğru götürülür. Dante'nin ilk rehberi Vergilius, Hıristiyanlık öncesinin insan bilgeliliğini temsil eder; pagan şair A'raf'a bile ulaşamaz. Beatrice ise insanlığı kurtaracak ve bir ilahi aşk konusu olarak Tanrı'yı tanımamızı sağlayabilecek tek şey olan imanın sembolüdür.

Dante özellikle Cehennem bölümünde hayal gücünü ortaya koymuştur. Bu bölümde cehennemdekilerin çektikleri azap, ibret vermek maksadıyla da olsa, görülmemiş bir gerçeklikle anlatılır. Dante'nin dünyada iken Tanrı'yı tanımayan veya onun emirlerine karşı gelen bu günahkârlara verilen cezaları uygun bulduğu kesindir; fakat bazı çağdaşlarını cehenneme gönderirken, hırslarına ve kinlerine mağlup olduğu da şüphe götürmez. Dante'nin sembolik olarak kapısına Cato'yu diktiği A'raf bir hürriyet ülkesidir: burada herkes kendi kurtuluş imkânlarını kendi seçebilir. A'raf'taki ruhlar, henüz Tanrı'nın sevgili kulları değildir: bütün ikinci bölüme hakim olan yakarmalar ve hüznün havası bundan ileri gelir. Tanrı'nın yüceliğini yansıtan Cennet'te ise yalnız sevinç, ışık ve ahenk vardır. Büyük bir ustalıkla kurulan İlahi Komedyası'nda, en küçük ayrıntılara kadar, her şey birbirini tutar, en katı gerçeklik ve en koyu tutku, en derin dini duygular ve felsefi düşüncelerle bağdaşır. XIII. yüzyıl Hıristiyan hümanizminin yetkin bir anlatımı olan bu yapıt, aynı zamanda bü-

¹² Dante Alighieri, *Meydan Larousse, Büyük Lügat ve Ansiklopedi*, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1970, 3. cilt, s. 391-392.

¹³ İlahi Komedyası, *Meydan Larousse, Büyük Lügat ve Ansiklopedi*, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1970, 6. cilt, s. 264-265.

¹⁴ Dante Alighieri, *Meydan Larousse, Büyük Lügat ve Ansiklopedi*, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1970, 3. cilt, s. 391-392.

tün ortaçağın manevi ve şiirsel bir sentezidir ve Dante'nin de dediği gibi, "Göğün ve Yerin elinden çıkan kutsal bir şiir"dir¹⁵.

Dante II. Canvivo ve De Vulgari Elequentra'yı yarım bırakarak 1308 sıralarında yazmaya başladığı İlahi Komedyada acılarını, umutlarını, nefretlerini ve her şeyden üstün tuttuğu inancını uçsuz bucaksız bir freskte yansıtmış; ahlaki ve siyasal dünya görüşünü, insanın ödev ve amaçları konusundaki görüşlerini manzum biçimde anlatmıştır. Dante her şeyden önce bir şairdi. Bu nedenle de insanlığın ruhani olarak ve uygarca yenilenmesine ilişkin düşlerini ancak şiir diliyle anlatabilirdi. Ortaçağın alegorik şiir geleneğine yakından bağlı olarak İlahi Komedyayı yazarken Vergilus'un Aeneis'ini örnek aldı. Kitabı mukaddes'in şiirsel dilinden ve kutsal nedenlerden etkilendi. Alegorik bir dil kullanması hem şiir dilinden hem de bundan da öte Hıristiyanlık dininin sembolik yapısından kaynaklanmıştır¹⁶.

"İlahi Komedyaya" tabii olarak çok büyük olayların yanı sıra İtalyan toplumunun çelişkilerini, insanlıktan uzak normlarını (değerlerini) da içermektedir. Dante, Verona'lı Cangrane'ye yazmış olduğu mektupta bu yapıtına neden komedyayı adını verdiğini anlatır. Mektupta komedyayı ile tragedya arasındaki farklara değinir. Komedyanın özelliklerini sıralar ve bulguladığı özelliklerin bu yapıtında da mevcut olması nedeniyle kitaba komedyayı adını verdiğini anlatır. Yapıtın ismine ilahi kelimesinin eklenmesi Dante'nin ilahi şair olarak anılması nedeniyle kitabın 1555 yılında yapılan Venedik baskısında ilk kez kullanılmıştır.

İlahi Komedyaya "inferno" (cehennem), "purgatorio" (araf) ve "paradisa" (cennet) başlıklı üç bölümden ya da cantica'dan (ilahi) oluşur. İtalyan halk dilinde yazılan yapıtın uyak düzeni terza rimadır (aba bcb cdc...). Yapıtta 100 kanto yer alır, her cantica'da 33 kanto vardır; bir kanto ise öndeşim olarak yazılmıştır. Böylece Hıristiyanlıktaki üçlemeyi (teslis) simgeleyen 3 sayısı yapıtın bütün bölümlerini belirler.

İlahi Komedyanın konusu Dante'nin Vergilius'un ve Beatrice'nin yol göstericiliğinde Cehennem, Araf ve Cennet'te yaptığı yolculuktur. İlahi komedyanın tezi Dante'nin tavrıdır. Yapıtı göre yeryüzünde mutluluğa ahlaki ve düşünsel erdemler yoluyla ulaşılabilir. İlahi mutluluğa ise inanç, umut, hayırseverlik gibi Hıristiyan erdemlerine göre yaşayarak varılabilir.

İlahi Komedyadaki yolculuk sırasında şair uygar olmayan, aklın ve erdemlin bulunmadığı dünyayı simgeleyen "karanlık ormandan, sonsuz iyiliği simgeleyen tanrının ülkesine doğru sürekli yükselir. Şairin geçirdiği deneyim alegorik anlamda Dante'nin kendi ruhsal hayatının tarihidir. Okur dinsel bir alegori içinde, yaşanan dönemin trajik durumu üstüne düşünmeye ve çözüm yolları aramaya çağırılır. Dante'ye göre insanlığın tükenmek bilmeyen hırsına ancak imparatorluk engel olabilir; kilisede başlangıçtaki saf ve yoksul durumuna dönmelidir. Özellikle dinsel ve kilisenin işlevi konusundaki fikirleri rönesans ve reform aydınlanmasında sık dile getirilen dinin otoritesinin ve etkinlik alanının daraltılması söylemine öncüllük etmiştir¹⁷.

Aliağa Kürçaylı ve İlahi Komedyaya Çevirisi

Azerbaycan edebiyatının tarihsel gelişimi içinde Rusya tarafından ülkenin işgali yeni bir dönemin başlangıcı olarak kabul edilebilir. 1920'den sonra kültürel ve siyasi

¹⁵ İlahi Komedyaya, *Meydan Larousse, Büyük Lügat ve Ansiklopedi*, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1970, 6. cilt, s. 264-265.

¹⁶ Dante Alighieri, *Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi*, Ana Yayıncılık, İstanbul 1994, cilt 9, s. 288-290.

¹⁷ Dante Alighieri, *Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi*, Ana Yayıncılık, İstanbul 1994, cilt 9, s. 288-290.

ilişkilerden dolayı Ruslardan ve Ruslar vasıtasıyla Batı dillerinden birçok kelime Azerbaycan Türkçesi'ne geçmiştir¹⁸. Rusçadan çeviriler yapmıştır. Batı edebiyatının klasikleri Rusça üzerinden Azerbaycan Türkçesine çevrilmiştir.

Yapıtın büyük ustalıklı kaleme alınan birinci bölümü "Cehennem" faslı 34 nağmeden oluşmaktadır. "İlahi Komedy" ilk nağmede şairin rüyalarından, karanlıkta "endişeli", "dehşetli" olaylarla karşı karşıya gelmesinden bahseder. Doğru yoldan sapan ve cehennem dünyasına giren Dante kendisine arka çıkacak, hak ve adalet dünyasına kavuşmasına yardımcı olacak birisini aramaktadır. Böylesine ağır, yolculukta, müthiş gecede de ona arka çıkan, doğruyu gösteren biri bulunur. Bu, ünlü Roma şairi Vergilius'dur¹⁹.

Dante büyük selevi ve hocasını insan zekâsının sembolü olarak göstermiştir. Vergilius'i Orta çağda Hıristiyanlığın ilk habercisi sayılıyordu. Dante ününü, Ortaçağda düşünülmesi bile zor olan şeyleri dile getirdiği kitabı "İlahi Komedy"ya borçludur. "İlahi" sözcüğü sonradan eklenmiş olup "Komedy" kelimesi ise bugünkü kullanımıyla değil, sonu mutlu biten anlamına gelir. Vergilius önderliğinde Cehennem, Cennet ve günahlardan arınma bölgesini dolaşan Dante, bu ünlü yapıtında döneminin kültürü üzerine adeta ansiklopedik bilgi vermektedir²⁰.

Yapıtta, aklın timsali olarak gösterilen Vergilius'i, onun akıl hocasına, önderine dönüştürmektedir. Aklın ve idrakin zaferine inanan, duyan Roma şairi, İtalyan dâhisini Cehennem, Araf dünyasından çıkararak Cennet'in kapılarına kadar getireceğini vaat ediyordu. Fakat sonrası için sorumluluk hissetmiyordu, çünkü "insan dünya sırlarını sadece idrak ile değil, aynı zamanda dini inançlarıyla anlamalıdır" düşüncesini taşımaktadır.

Bu itikada Vergilius tüm kalbiyle inanıyordu. Dante'ye göre Araf'tan sonraki yolculuğa Vergilius tam anlamıyla önderlik yapacak kapasitede değildir. Bu yüzden Dante, Cennet'te Vergilius'ye değil de ilahi itikadı daha fazla olan Beatrice'ye güvenir. Böylece şair sonuncu bölümde Vergilius'yi değil, Beatrice'yi yakın destek ve önder olarak kabul eder. Hayatı boyunca sevdiği kızı kendi yapıtlarının esas kahramanı olarak gösteren Dante burada da onu sevginin, hakkın, insanlığın sembolü olarak ölümsüzleştirir.

Gerçekte bir türlü kavuşamadığı Beatrice, Dante'nin bunalımlı düşlerinin kahramanı olmuştur. Karşılık bulamadığı aşkını unutmak için başka kadınlarla avunmayı denediyse de Beatrice, Dante'de bir saplantı haline geldi ve bütün hayatı boyunca ona taptı. Onun dünya edebiyatına en büyük katkısı olan "İlahi Komedy"nda günahlardan arınma dağına çıkarak cehenneme yaptığı yolculuk anlatılır. Daha sonra Dante, Beatrice'yi bulduğu 'Dünya Cennetine' çıkar ve hiçbir kadına verilmeyen ünü Beatrice'ye kazandırmaya çalışır. Fakat bu rastlantı, hayatının gerçek amacına doğru yaptığı yolculuğun ilk adımıdır. Beatrice'in öncülüğünde, o çağın dinsel inançlarına göre birçok katları olduğuna inanılan cenneti dolaşmıştır. Burada bir an için XIV. yüzyılın din bilgisinin amacı olan bütün sırların kutsal bilimine erişmiştir²¹. Dante, bu ünlü yapıtında döneminin kültürü üzerine adeta ansiklopedik bilgi vermektedir²².

¹⁸ Necati Demir, "Azerbaycan Türkçesinin Tarihi Geçmişi ve Bugünü" *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*. Sayı 105, Aralık 1996, s. 179.

¹⁹ Vergilius, Latin şair. Kuzey İtalya'da doğmuştur. İyi bir eğitim görmüştür. Edebiyatın yanı sıra felsefe, matematik ve hekimlik okumuştur. Bundan sonraki hayatı hakkında kesin bilgi yoktur. Atina'ya yaptığı bir yolculuk sırasında hastalanarak ölmüştür. Latin edebiyatının en büyük şairlerinden biridir.

(<http://www.art-sanat.com/2008/09/ronesans-ve-bati-edebiyati.html>)

²⁰ <http://www.biyografi.info/kisi/dante-alighieri>

²¹ <http://www.biyografi.info/kisi/dante-alighieri>

²² <http://www.art-sanat.com/2008/09/ronesans-ve-bati-edebiyati.html>

Şair yapıtın ilk bölümünde karşılaştığı eziyetli günleri, aynı zamanda vahşi hayvanlarla -kaplan, aslan ve dişi kurt- karşılaşmasını özellikle vurgulayarak ve altını çizerek yansıtır:

*Açgözlü dişi canavar beni adım adım
Kovuyordu dereye, nur düşmeyen zulmete*²³.

Böyle vahşet ve dehşet dolu âlemde şair Vergilius'ye rastlar. "İntihatsız nağmeler pınarı" olan Roma şairi kendisinin genç selefine "koruyucu" olur ve ona eşlik edeceğine söz verir. Dante bu olayı ve Vergilius'ye beslediği sonsuz sevgiyi kendi dizelelerinde şöyle anlatır:

*Ey bütün şairlere yol gösteren, ey rehber,
Zahmetinle, tükenmez aşkulla yardım ettin,
O hazinene girmek oldu bana müyesser!*

*Sen benim öğretmenim, bana sevimli örnek;
Her yerde övgüye layık en güzel mısraları
Yalnız sen bahşettin bana, kıymetli mirası tek*²⁴.

Bu dizeler Aliğa Kürçaylı'nın 1973 senesinde yayınladığı kitabından alınmıştır. Bunlarda orijinalinden sapılmadığını ve mütercim Dante'ye çok sadık kaldığını söylemeliyiz. Bunu onaylamak için Rusça nüshasındaki aynı "üçlüklere" göz atmak yeterlidir.

*O çestğ i svetor vses nebüov zemli,
Uvacğ löbovğ i trud neutomimiy,
Çto v svitok tvoy mne vniknutğ pomoqli!*

*Tı moy uçitelğ, moy primer löbimiy;
Lihğ ti odin v nasledğe mne vruçil
Prekrasny sloq, vezde prevoznosimiy*²⁵.

Kuşkusuz dikkatli okur ilk dizedeki "vses nebüov zemli" ifadesinin niçin "şairlere yol gösteren" olarak tercüme edildiğini sorabilir. Fakat Kürçaylı harfi harfine tercümeden kaçınmış, şiirin anlamını okuruna ulaştırmayı yeğlemiştir. Böylece dizelelerin ruhunu Azerbaycan Türkçesinde vermeyi başarmıştır. Şimdi şairin 1955 yılında yaptığı tercümeğe göz atalım:

*Sen ey efsanevi varlık, şairlerin vicdanı!
Güzel şairlerimi sevdiğim için yürekten
Gel bana dost ol, uzaklaşayım beladan!*

*Sensin benim üstadım, nağmede muallimim,
Sen sanatta tek idin, bana şöhret getiren
Şiirimin üslubunu bil, senden öğrenmişim*²⁶.

Bu dizelerin tercümesi diğer iki tercümeden fazla farklı değil. Lakin şairin daha önceki tercümelerine geri dönerek, gerçek yaratıcı insanın olması gerektiği gibi bazı düzeltmeler yaptığını unutmamak gerekir. Özellikle "Tı moy uçitel", moy primer

²³ Bekir Nebiyev, "Seferden Qalmayan Ömür: Eliğa Kürçaylı" Seçilmiş Eserleri (Önsöz), B. 2004, s. 18.

²⁴ Bekir Nebiyev, "Seferden Qalmayan Ömür: Eliğa Kürçaylı" Seçilmiş Eserleri (Önsöz), B. 2004, s. 19.

²⁵ Eliğa Kürçaylı, Seçilmiş Eserleri, B., 2004, s. 79.

²⁶ Terlan Novruzov, Orta Esrlər Qerb Edebiyyatı, B. 2005, s. 204.

lyubimiy" dizesi 1955 yılında "Sensin benim üstadım, nağmede muallimim" diye çevrilmiş olmasına rağmen, 1969 yılında orijinaline tamamen uygun yapılmıştır. Böylece A. Kürçaylı şiirsel tercüme konusuna daha vicdanla ve sorumlulukla yaklaşmayı yeğlemiştir. "Primer löbimiy" ifadesi önceki tercümede "nağmede muallimim" şeklinde yapılmış, ancak 14 sene sonra aynı ifade haklı olarak "sevimli örnek" olarak değiştirilmiştir. Bu lüzumlu ve zaruri düzeltmeyi takdir etmek gerekir. Aynı zamanda sonda bulunan "Prekrasnıy sloq" yorumu için ilk çevirideki "şiirimin üslubu" yerine "şahane dizeler" gibi daha doğru tercümesiyle verilmiştir.

Zor, ağır bir felsefi yapıtın tercümesi kuşkusuz kolay değildir. A. Kürçaylı harfi harfine yapılan tercümeden kaçınmış, daha ziyade okuyucuya anlamı, mahiyeti, ana fikri ulaştırma taraftarı olmuştur. Çevirisinin orijinalinin gölgesinde kalmamasına önem vermesinin yanında, tercüme esnasında Azerbaycan Türkçesinin güzelliğine kusur gelmemesine de çaba göstermiştir.

Genellikle eleştirmenler, kuramcılar her şairin tercümede kendi bireysel çizgisini de göstermesi gerektiğini savunurlar. Yani müellifin kişiliği, bireysel karakteri, şiir üslubu ve kendisine has çizgisi tercümede mümkün olduğu kadar sezilmelidir. Zannınca buna uymak, tercümede de orijinalde olduğu gibi bütünlüğü korumak imkânsızdır. Fakat çevirmen elbette ki orijinalde sadık kalmalı, en azından onun genel ruhunu layıkıyla muhafaza etmelidir. O, bu gereği yerine getirmek için, her iki dilin zenginliğini ve inceliklerini bilmelidir. Aksi takdirde ortaya çıkan çeviri düşük seviyeli olur, bu da çoğunluğun rağbetini ve dikkatini çekmez.

Yapıtın ikinci nağmesinde şaire arka çıkan, onun öncüsü haline dötüşen Vergilius'nin yanı sıra diğer bir kişilikten - İlahi güzelliği olan sadık ve fedakâr Beatrice'ten söz edilir. Zor zamanlarda sevgilisinin yardımına koşan Beatrice Dante'nin dahi sanat hocası Vergilius'den geri kalmaz. Şairi karanlıktan, dehşet verici, korkunç, kokuşmuş bir âlemden çıkarmak ve Araf dağından (kı/sırat köprüsü) geçirecek Cennet dünyasına kavuşturmak için elinden geleni esirgemez. Ona diyanet, mücadeleçilik, dayanıklılık, cesaret diler, şairine her türlü yardıma hazır olduğunu belli eder. Rusça çeviri de bu olay şöyle anlatılır:

*E Beatrice, ta kto şlet tebe
Mene söda iz miloqo krae
Svela löbovğ; e qovorö löbe*²⁷

Şairin gençliğinde sevdiği, ömrü boyunca unutmadığı Beatrice, 25 yaşındayken vefat etmiştir. Fakat şair kendi ilham kaynağının mutlaka tarihe geçmesi gerektiğine karar vermiştir. Böylece şair "Yeni Hayat" romanını ona ithaf eder. "İlahi Komedyaya" yapıtında ise 9 yaşındayken gördüğü ve ruhen bağlandığı aşkı Beatrice'i ve ona olan sevgisini ölümsüzleştirmiştir.

Dante romanının ilk satırlarında 9 yaşındayken gördüğü Beatrice'e tüm kalbiyle bağlandığını itiraf eder: "O vakit ki, tüm gökyüzü değişti, dünya mihverinden sanki 9 kez koptu, benim gözlerim önünde ilk defa ruhumu çalan 9 yaşındaki güzel Beatrice canlandı. Allah'ın benden çok daha güçlü olduğunu anladım, çünkü ruhumu, benliğimi elimden alan sıra dışı bir varlığı karşıma çıkarttı"²⁸.

Rusçadan örnek verilmiş satırlar A. Kürçaylı'nın çevirisinde şu şekilde seslenir:

*Beatrice'em; güzel yurdumu terk ederek
Sevgin uğruna gelmişim bu yerlere,*

²⁷ Eliağa Kürçaylı, *Seçilmiş Eserleri*, B., 2004, s. 83.

²⁸ Françesko Petrarka. İzbr. proizved. Lirika. M., 1970, s. 10.

*Ben seni gönderiyorum, sinemde seven yürek*²⁹.

Dante'nin aşk kahramanını bilgeliğin, insanlığın, idrakin sembolü olarak takdim ettiği satırlarından belli oluyor. "Aşkın uğruna, sana destek olmak için güzel yurdumu terk ederek geldim bu cehenneme" diyen Beatrice şaire cennete, saadete kavuşması için yardım eder ve ona manevi ruh, kudret ve güç aşılar. Yapıtta onun kelimeleriyle şöyle ifade edilmektedir: Onun, hem de sevgilisi Dante'nin yeri cennettir ve onlar oraya can atmalılar. Bu aşk, sadakat ve fedakârlık satırları da, bizce, şair tarafından doğru çevrilmiş ve dizelerin ruhu okura düzgün ulaştırılmıştır.

Değerlendirme

İtalya'nın yetiştirdiği en büyük şair olan Dante, Shakspeare ve Gothe'yle birlikte batı Avrupa edebiyatının en büyük dehasından biri olarak kabul edilir. Ortaçağda tüm kültürü tekeline almış olan Roma Katolik kilisesi, Latince'yi zorla benimseterek "halk diliyle" yazılmış bütün edebiyat yapıtlarına değer verilmemesine yol açmıştı. Dante, İlahi komedyayı Latince yerine halk diliyle (Floransa İtalyancasıyla) yazarak Avrupa edebiyatının Latince'nin dışında yeni bir evrime yönelmesini etkilemiş, ayrıca İtalyancanın gelişmesinde kesin bir dönüm noktası olmuştu. Dante'nin bir dönüm noktası olması yalnız İtalya'nın uluslaşmasına olan katkısında değil aynı zamanda ortaçağ kültürünün (dini hegemonya ve onun Latin dili) aşılmasına yönelik bir dönüm noktası olması yönünden de önemlidir.

"Dante'nin ortaçağın amentüsü olarak kabul edilmesinin bir nedeni (ki en önemlisi) yeniçağa doğru dönüşümün, ortaçağ din kültürünün merkezi olan İtalya'da başlamasıdır. En güçlü merkezden böyle bir değişimin başlaması yeniye dönüşümün güçlü ve köklü bir hal almasına neden olmuştur. Unutmamalıdır ki ordunun başındaki komutanı ortadan kaldırdığınızda ya da onu bir dönüşüme tabi tuttuğunuzda ona tabi olanlarda da bir farklılaşmanın olması doğaldır.

Kaynaklar

- Bekir Nebiyev, "Seferden Qalmayan Ömür: Eliğa Kürçaylı", *Seçilmiş Eserleri (Önsöz)*, Bakü, 2004.
 Dante Alighieri, *Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi*, Ana Yayıncılık, İstanbul 1994, Cilt 9.
 Dante Alighieri, *Meydan Larousse, Büyük Lügat ve Ansiklopedi*, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1970, Cilt 3.
 Demir, Necati, "Azerbaycan Türkçesinin Tarihi Geçmişi ve Bugünü" *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı 105, Aralık 1996.
 Eli Sultanlı, "Orta Esrler ve Renessans Edebiyatı", Bakü, 1955.
 Eliğa Kürçaylı, *Seçilmiş Eserleri*, Bakü, 2004.
 "Evropeyskie pogtı vozrocdenie", Moskova, 1974.
 "Françesko Petrarka. İzbr. Proizved", Lirika. Moskova, 1970.
http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Tempdosyalar/109865_eliqakurçayli.pdf
<http://www.art-sanat.com/2008/09/ronesans-ve-bati-edebiyati.html>
<http://www.biyografi.info/kisi/dante-alighieri>
http://www.turkceciler.com/italyan_edebiyati.html
 İlahi Komedyası, *Meydan Larousse, Büyük Lügat ve Ansiklopedi*, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1970, Cilt 6.
 Makal, Tahir Kutsi "Azerbaycan Türk Şairleri Türk Diline Sahip Çıkıyorlar", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı 6.
 Murat Zorer, "Dante Alighieri" <http://www.yazarport.com/read.aspx?yazino=2835&baslik=dante-alighieri>.
 Terlan Novruzov, *Orta Esrler Qerb Edebiyatı*, Bakü, 2005.

²⁹ Bekir Nebiyev, "Seferden Qalmayan Ömür: Eliğa Kürçaylı" *Seçilmiş Eserleri (Önsöz)* B., 2004, s. 19.